

Jono Lasickio veikalo „De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum“ verifikacija Dionizo Poškos, Teodoro Narbuto darbuose

ŽYDRŪNAS VIČINSKAS

Klaipėdos universitetas

Anotacija. Straipsnyje verifikuojami XIX a. antrosios pusės mokslininkų Dionizo Poškos bei Teodoro Narbuto atlikti Jono Lasickio (*Łasicki, Lasitzki, Lasicius, Lasitius*) knygelėje „De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum“ (1615) užfiksuotų mitologinių duomenų autentiškumo tyrimai. Aptariama, kaip minėtųjų mokslininkų įvykdyta J. Lasickio pažymėtųjų baltiškųjų teonimų lingvistinė bei funkcinė rekonstrukcija rezonuoja žymesnių XIX–XXI a. mitologų darbuose.

Pagrindiniai žodžiai: Jonas Lasickis, autentiškumas, baltų religija ir mitologija, mokslo istorija.

Abstract. The article contains verification of authenticity researches of mythological data recorded in Jonas Lasickis (*Łasicki, Lasitzki, Lasicius, Lasitius*) “De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum” (1615) carried out by Dionizas Poška and Teodoras Narbutas the scientists of second half of the 19th century. It also discusses how does the linguistic and functional reconstruction of Baltic theonyms indicated by J. Lasickis and performed by the before mentioned scientists resonates in significant works of mythologists of 19th–21st century.

Key words: Jonas Lasickis, authenticity, Baltic religion and mythology, the history of science.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/td.v10i0.1044>

Įvadas

Jonas Lasickis (*Łasicki, Lasitzki, Lasicius, Lasitius*), labiausiai tikėtina, buvo mozūras, kilęs iš Ravos vaivadijos Lasicų kaimo. 1615 m. pasaulį išvydo pirmasis J. Lasickio veikalo „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“ („De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum“)

leidimas, kuriame autorius pateikia išsamų žemaičių valstiečių garbinamų dievybių sąrašą.

Minėtajame J. Lasickio šaltinyje užfiksuota baltų religinė ir mitologinė informacija ne kartą naudota XIX–XXI a. mitologų, religijotyrininkų, istorikų, etnologų, naudojama dabar bei bus naudojama ateityje. Iki pat šiol vis dar neprieita prie vieningos nuomonės dėl aptariamajame veikale pateiktos mitinės informacijos autentiškumo. Vieni tyrinėtojai J. Lasickio dievybių katalogą laikė autentišku šaltiniu (Hermanas Uzeneris (*Hermann Karl Usener*), Simonas Stanevičius ir kt.), antri falsifikatu (Aleksandras Briukneris (*Aleksander Brückner*), Jonas Balys ir t. t.), tretį vertino nevienareikšmiškai (Vilhelmas Manhartas (*Wilhelm Mannhardt*), Gintaras Beresnevičius bei kt.).

Naujumas. Kaip jau pažymėta, J. Lasickio dievybių sąrašas sulaukė didelio skirtingų laikotarpių tyrėjų dėmesio, tačiau iki šiol neturime mokslinės studijos, kuri analizuotų XIX a. antrosios pusės – XXI a. mitologų, religijotyrininkų, istorikų bei etnologų atliktus J. Lasickio mitinių duomenų tyrimus. Tiesa, bandymų bent iš dalies susisteminti J. Lasickio mitologinių duomenų tyrimų istoriją būta (Valteris Jaskevičius (*Walter Charles Jaskiewicz*), Juozas Jurginis, Norbertas Vėlius, Gintaras Beresnevičius, Rimantas Balsys, Pranas Vildžiūnas, Vytautas Ališauskas bei kt.), tačiau iki šiol atliktos analizės yra daugiau fragmentiškos ir nesistemosios.

Aktualumas. Šis straipsnis reikšmingas bei aktualus mokslo istorijos atžvilgiu. Pažymėtina, jog J. Lasickio dievų sąrašas – vienas pagrindinių (XVI a.) rašytinių šaltinių, padedantis rekonstruoti senąją žemaičių (baltų) pasaulėvoką. Dėl tos priežasties, matyt, visi esami bei būsimi baltų religijos ir mitologijos tyrėjai privalo išmanyti J. Lasickio užfiksuotų mitinių duomenų „bylos eigą“, kitaip sakant, susivokti iki šiol atliktų tyrimų gausoje. Tam, kad minėtasis procesas taptų sklandesnis bei efektyvesnis, reikalingas tyrimų ciklas, kuris išgrynintų J. Lasickio veikalo tyrimo istoriją.

Objektas. J. Lasickio veikalo „De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum“ mitinių duomenų autentiškumą nagrinėjusių XIX a. antrosios pusės mokslininkų Dionizo Poškos, Teodoro Narbuto tyrimai¹.

Tikslas. J. Lasickio šaltinio „De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum“ XIX a. antrosios pusės autorių (D. Poškos, T. Narbuto) tyrimų verifikacija.

¹ Nors minėtieji mokslininkai yra laikytini pirmaisiais J. Lasickio užfiksuotos mitinės medžiagos rinkėjais-vartotojais, bet ne tyrėjais, jie yra svarbūs asmenys, kurių dėka, vaizdžiai kalbant, iš dalies „įsisiūbavo“ susidomėjimas baltiškaisiais dievais ir dėl tos priežasties jų įžvalgos, mokslo istorijos aspektu, yra aktualios.

Uždaviniai: 1. Peržiūrėti bei susisteminti XIX a. antrosios pusės mokslininkų (D. Poškos, T. Narbuto), tyrusių J. Lasickio pateiktą mitologinę medžiagą, analizes; 2. Glaustai aptarti bei įvertinti XIX a. antrosios pusės J. Lasickio dievų katalogą vertinusių mokslininkų (D. Poškos, T. Narbuto) analizes; 3. Nustatyti bei aptarti, kaip analizuojamųjų XIX a. antrosios pusės J. Lasickio duomenų tyrėjų iškeltos hipotezės, samprotavimai atsiskleidė XX–XXI a. mitologų darbuose.

Struktūra. Straipsnyje nagrinėjamų autorių tyrimai suskirstyti chronologiškai, stengiamasi laikytis daugmaž vienodos tyrimo schemos: pirma, pateikiamas glaustas tiriamojo mokslininko apibūdinimas. Antra, iškart po apibūdinimo eina lentelė, leidžianti efektyviai palyginti originalią J. Lasickio užrašytą teonimo formą / funkciją (-as)² su X tyrėjo rekonstruota forma (-omis) / funkcija (-omis), paskui pereinama prie kurio nors apsibrėžtojo laikotarpio mokslininko esmingiausių tyrimo bruožų. Galiausiai, prieš pateikiant XIX a. antrosios pusės tyrėjų – D. Poškos, T. Narbuto – atliktos analizės vertinimą, trumpai aptariama, kaip vienas ar kitas žymesnis XX–XXI a. baltų religijos ir mitologijos tyrėjas elgiasi su D. Poškos, T. Narbuto analize: perima / kritikuoja / vertina neutraliai.

Pirmasis XIX a. antrosios pusės lietuvių kilmės baltų mitologijos bei religijos duomenų rinkėjas – istorikas Dionizas Poška (1764 / 1765 (?)–1830). D. Poška 1823 m. lenkų kalba parengtame straipsnyje „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose“ lygino mūsų krašto senąją religiją su kaimyninių bei tolimųjų kraštų (egiptiečių, graikų, romėnų, persų) religijomis. Šiame straipsnyje D. Poška paminėjo dešimtį J. Lasickio užrašytų dievybių (žr. 1 lentelę).

Pažymėtina, jog aptariamajame D. Poškos darbe minimi J. Lasickio užfiksuoti teonimai skiriasi nuo originalų tiek užrašymo, tiek ir funkcinio aspektais. Atlikus D. Poškos tyrimų analizę paaiškėjo, jog tik ketverto J. Lasickio pateiktų teonimų formas D. Poška išlaiko nepakeitęs (*Modeinos*, *Kirnio*, *Algio*, *Bežlėjos*), kitus dievavardžius pakeičia, t. y. atkuria, jo nuomone, tikresnę formą (*Zemopacios* (J. L.) → *Žiemes* = *Pats* / *Žiemes* = *Patins* (D. P.), *Ratainicza* → *Raytiniks* (?), *Zemiennik* → *Ziemienik* ir kt.). Tiesa, rekonstrukcijos metodų, kuriais remdamasis atkuria vieną ar kitą tikresnę teonimo struktūrą, D. Poška nenurodo, tik užsimena, jog kitakalbiamis tyrėjams, kurie nemoka lietuviškai, yra sunku suvokti baltiškų dievavardžių formas bei etimologijas (24, p. 343, 347).

² J. Lasickio užrašytų žemaitiškų dievavardžių formos yra paimtos iš originalaus šaltinio atspauda (faksimilės) (1, p. 136–152), o funkcijos – iš tiriamojo šaltinio Leono Valkūno vertimo į lietuvių kalbą (33, p. 590–603).

1 lentelė. J. Lasickio užrašytos mitologemos, kurias naudoja D. Poška

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	D. Poškos veikale	J. Lasickio veikale	D. Poškos veikale
1.	<i>Algis</i>	<i>Algis</i>	Aukščiausiųjų dievų pasiuntinys	Dievų pasiuntinys. Jo garbei pakeliuose statydavo kryžius
2.	<i>Aspelenie</i>	<i>Aszpelenis</i>	Kampo deivė	Kampo už ugniavietės dievybė
3.	<i>Auxtheias Vissagistis</i>	<i>Auxtejas Wisagistis</i>	Visagalis ir aukščiausias Dievas	Aukščiausiasis Dievas / dievas <i>saulė</i>
4.	<i>Bezlea</i>	<i>Bezlea</i>	Vakarinė deivė	Vakaro dievaitė – mėnulio dievybės (mot. prado) pavadinimas. Aukščiausiojo dievo <i>saulės</i> žmona
5.	<i>Kirnis</i>	<i>Kirnis</i>	Globoja prie paežerėje stovinčios tvirtovės augančias vyšnias	Įvairių gėralų dievas
6.	<i>Modeina</i>	<i>Modeina</i>	Miškų dievai	Miškų dievai
7.	<i>Ragaina</i>	<i>Ragayna</i>	Miškų dievai	Miškų dievai
8.	<i>Ratainicza</i>	<i>Raytiniks (?)</i>	Arklių dievybė	Karo dievas
9.	<i>Zemiennik</i>	<i>Ziemiennik</i>	Žeminės dievybės	Javų dievybė, maitinanti žmones
10.	<i>Zemopacios</i>	<i>Žiemes=Pats / Žiemes=Patins</i>	Žeminės dievybės	Žemės vyras – mėnulio dievybės (vyr. prado) pavadinimas

Atskirai aptartinas J. Lasickio aprašytos deivės *Bežlėjos* aiškinimas D. Poškos straipsnyje. Šis teonimas gretinamas su graikišku žodžiu *Beelzama* (24, p. 341), toks panašumas neva įrodo analizuojamojo XIX a. antrosios pusės autoriaus prielaidą, jog lietuviai bei žemaičiai planetą Mėnulį laikę dviejų lyčių būtybe. Hipotetiniame lygmenyje būtų galima svarstyti, jog D. Poška aiškinimą, kad žemaičių *Bežlėja* yra dviejų skirtingų lyčių, pateikė ją gretindamas su prūsiškuose šaltiniuose („Sūduvių knygelėje“, 1520–1530 m.) randamu dievu *Svaikstiku*³ (*Swaixtix*, *Swaixtix*, *Schwayxtix*, *Schwaytestix*, *Sewistix*). Mat *Svaikstikas*, anot istorinių šaltinių, buvo prilyginamas saulei (33, p. 160), o jo pagalbos prašoma einant į laukus arti, kad šis „savo šviesa tinkamu ir geru laiku apšviestų javus, žolę ir gyvulius“ (33, p. 145). Tokiame kontekste paminėtinas ir Mato Pretorijaus (*Matthäus Prä-*

³ *Svaikstiko* teonimą daugelis XIX a. autorių (Kristijonas Gotlybas Milkus (*Christian Gottlieb Mielcke*), Antonis Mežinskis (*Antoni Mierzynski*), Marija Gimbutienė, Pranė Dundulienė) klaidingai kildino iš pr. k. žodžio „žvaigždė“. Toks dievavardžio aiškinimas netinkamas, nes pr. „žvaigždė“ – „lauksna“ (5, p. 250–251). Regis, kad *Svaikstiko*, vaizdžiai tariant, bylą išnarpliojo Kazimieras Būga, pasak jo, šis teonimas sietinas su pr. k. žodžiu „svaigstas“, t. y. „šviesa“ (8, p. 152).

torius) liudijimas, kuriame apie *Svaikstiką* kalbama kaip apie vyriškosios ir moteriškosios lyties dievą⁴. Galima manyti, kad šis M. Pretorijaus liudijimas prisidėjo prie D. Poškos samprotavimų apie *Bežlėjos* dvejopumą, tai iš dalies pagrįstų faktas, jog D. Poška aptariamajame straipsnyje nevengia remtis skirtingų autorių bei istorinių šaltinių medžiaga (daugiausia Motiejaus Strijkovskio (*Maciej Strykowski*)).

Saulė, mėnulis bei žvaigždės, kaip baltų genčių garbinimo objektai, gerai paliudyti istoriniuose šaltiniuose⁵, dėl tos priežasties nenuostabu, jog, D. Poškos supratimu, būta baltų dievo, kuris prižiūri dangaus skliauto šviesą. Nors tiek saulė, tiek mėnulis turi vienodą vardiklį – „dangaus kūnas“ (LKŽ XII, p. 191; LKŽ VIII, p. 21), tačiau tik saulės kilmė istoriniuose šaltiniuose bei lietuvių, latvių sakmėse yra paaiškinta⁶, o apie mėnulio atsiradimą žinių nėra. Galbūt tai rodytų didesnę saulės savarankiškumą, viršenybę bei svarbą mėnulio atžvilgiu. Tačiau abu aptariamieji dangaus kūnai vienodai gausiai minimi lietuvių / kitų pasaulio tautų folklore. Štai Dainius Razauskas (26, p. 131–158) straipsnyje „Dievo vaikai: žmogaus vieta lietuvių kosmologijoje“, remdamasis lietuvių ir kitataučių tautosakine medžiaga, pateikia išsamią bei įtikinančią būtent saulės ir mėnulio, kaip Dievo⁷ vaikų, analizę.

⁴ „Svaikstikas (*Sweixtigx*) buvo šviesos dievas [...] jie garbina ir moteriškos giminės tokį dievą ir, atrodo, jį dažnai vadina *Sweigsdunoka*, žvaigždžių deive, ir laiko ją dangaus sužadėtine, kurios galia vedžioja planetas, rytines ir vakarines žvaigždes. Svaikstikas (*Sweigsdukkas*) yra ir kitų ir nejudamųjų žvaigždžių dievas, o šioji, kaip minėta, tik planetų, rytinių ir vakarinių žvaigždžių“ (34, p. 257).

⁵ Štai Petras Dusburgietis (*Peter von Dusburg*) „Prūsijos žemės kronikoje“ („Chronicon terrae Prussiae. Scriptores Rerum Prussicarum“) (1326) pažymi: „Kadangi jie nepažino Dievo, tai, suprantama, klaidingai garbino kaip dievus visokius tvarinius, būtent: saulę, mėnulį ir žvaigždes, griautinį, sparnuočius ir keturkojus, netgi rupūžes [...]“ (32, p. 344), plg. Jono Dlugošo (*Jan Długosz*) liudijimą (32, p. 565–566).

⁶ „Malalos kronikos intarpas“ (1261): „Šitą paklydimą Sovijus paskleidė, kad jie aukotų nelabiems dievams *Andajui* ir *Perkūnui*, kitaip tariant, griautiniui, ir Žvorūnai, kitaip tariant, kalei, ir kalviui Teliaveliui, nukalusiam jiems saulę, kuri šviečia žemėje, ir įmetusiam jiems saulę į dangų“ (32, p. 268; 19, p. 11).

⁷ Aptariamajame darbe ne visai aiškiai nurodoma, ar autorius, sakydamas „Dievo vaikai“, turi omenyje pirmąpradį monoteistinį – hipotetinį – indoeuropiečių Dievą, apie kurio egzistavimo galimumą vėl garsiai prabilta, Vytautui Ališauskui Vatikano archyvuose aptikus ligi šiol nematytą XVII a. pradžios lietuvių religijos šaltinį (2, p. 95–102), ar galbūt kokį nors kitokį (*Svaikstiką*)? Nors D. Razauskas 2012 m. pasirodžiusioje recenzijoje „Jau likimas, bet dar ne mirtis“ aiškiai pasako, jog labai tikėtina, kad *pagonių Dievas* buvęs daug senesnis už *krikščioniškąjį Dievą* (27, p. 209–210). Tikriausiai tokį, vaizdžiai sakant, išlaisvėjimą bus sukėlęs būtent anksčiau minėtasis V. Ališausko radinys.

Išanalizavus minėtąjį D. Razausko tyrimą aiškiai matyti, jog nepaisant saulės ir mėnulio „šeiminio“ statuso (*Saulė* → dukra → sesuo → žmona; *Mėnulis* → sūnus → brolis → vyras) turimos dvi lygiagrečiai viena šalia kitos einančios, tačiau skirtingos dangiškųjų kūnų charakteristikos. Vadinasi, teigtina, jog jeigu kažkada ir būta vieno dievo, iš kurio išriedėjo saulės ir mėnulio charakteriai, labiausiai įtikėtina, kad tokiu dievu laikytinas anksčiau minėtasis prūsų šviesos dievas *Svaikstikas*⁸. Apibendrinant pasakytina, jog remiantis D. Razausko lietuvių (kitų tautų) tautosakos duomenų analize, D. Poškos teiginys, kad deivė *Bežlėja* gali įkūnyti moteriškąją (saulės) bei vyriškąją (mėnulio) pradus yra atmestinas ir laikytinas nepatikimu.

Žvelgiant į D. Poškos atliktas J. Lasickio užfiksuotų dievų funkcines rekonstrukcijas, matyti, jog jis daugelį funkcijų praplečia / visiškai pakeičia (aštuonios). Pavyzdžiui, dievo *Kirnio* valdymo sfera, lyginant su originalu, kardinaliai skiriasi, mat iš paežerėje stovinčios pilies bei šalia augančių vyšnių globėjo *Kirnis* pavirsta į įvairių gėralų dievą. Tokia D. Poškos interpretacija, atrodo, bus savaip unikali, nes peržiūrėjus nemenką dievybės *Kirnio* tyrinėjimų istoriją, teigtina, jog, regis, niekas kitas daugiau nebandė jo sieti su gėrimais. Galima hipotetiškai pasamprotauti, kad analizuojamasis XIX a. antrosios pusės autorius *Kirnį* gretino su graikų *Dionisu* bei kitų tautų gėrimų globėjais, nes manė, kad iš vyšnių buvo daromas naminis vynas (vaisvynis)⁹, dėl tos priežasties vyšnias, o sykiu ir naminį vyšnių vyną (galbūt ir kitus gėrimus?), sergėjęs būtent dievas *Kirnis*. Tiesa, remiantis naujausiais tyrinėjimų, susijusių su aptariamąja dievybe, duomenimis teigtina, kad teonimas *Kirnis* neturėtų būti gretinamas su vyšnios (ar vyšnios produktų / jos atskirų dalių) semantika, mat dvarų inventorių sąrašai rodo, kad dabartinės Lietuvos teritorijoje šie vaismedžiai pradėti sodinti palyginti vėlai, tik apie XVI a., ir tai tik dvaruose, labiau tikėtina, jog dievybė *Kirnis* sietina su kitomis bendrinėmis žodžių *kirna*, *kirnis*, *kirnos* reikšmėmis (5, p. 360–361). Vadinasi, išeitų, kad daugybė ankstesnių bandymų vienaip ar kitaip *Kirnį* sieti su vyšnia tikriausiai nėra patikimi. Tai reiškia, jog jeigu aiškinimą, kad *Kirnis* neturėtų būti siejamas su vyšnia, vertiname kaip patikimą, turime pripažinti ir tai, jog D. Poškos funkciniai samprotavimai, susiję su minėtuoju dievu, irgi yra nesėkmingi.

Štai J. Lasickio minimas dievas *Algis* nagrinėjamajame D. Poškos straipsnyje tampa nebe aukščiausiųjų dievų pasiuntiniu, bet yra pažeminamas iki dievų

⁸ Panašiai mąsto Gintaras Beresnevičius bei Rimantas Balsys. Plačiau žr.: 6, p. 176; 5, p. 251.

⁹ Pasak Vincento Sako, nepriklausomo mitybos ir kulinarijos eksperto, vyšnios, o kartu ir vyšnių ištraukos (vaisvyniai), aktyvina gynybines organizmo jėgas, skatina žaizdų gijimą, taigi kartu ir naujų audinių formavimąsi, nugenksmina jungiamajame audinyje susikaupusius nuodus, gerina šlakų išsiskyrimą ir daugelio svarbių organų funkcijas (28).

pasiuntinio pareigų¹⁰, be to, D. Poškos žiniomis, pagonys minėtajai dievybei pakeliuose statydavę kryžius (24, p. 403). Nors šiandien kalbant apie baltiškųjų stogastulpių ir koplytstulpių (apskritai stulpinių paminklų) religinę bei mitologinę prasmę, paskirtį ir vietą baltų tikėjimo sistemoje, rašytinių liudijimų bei archeologinės medžiagos turime labai mažai, tačiau hipotetiškai, gretinant turimą informaciją apie baltiškuosius stulpinius paminklus su kaimyninių kraštų tos pačios srities duomenimis, drąsiai galima teigti, jog ikikrikščioniškaisiais laikais mūsų krašte būta stulpinių religinių paminklų (38, p. 182–201). Tačiau kol kas neįmanoma tiksliai nurodyti, kokioms būtent dievybėms (ir kokiose vietose) vėlesniu, krikščioniškuoju laikotarpiu sakralieji stulpai – hibridiniai kryžiai (t. y. turintys ir baltiškų, ir krikščioniškų simbolių) buvo statomi. Šiuo metu dėl minėtojo duomenų stygiaus aptariamuoju klausimu taip pat neįmanoma pagrįsti / paneigti D. Poškos teikiamos „*Algio* kryžių“ prielaidos.

Antai kalbėdamas apie *Žemėpatį* aptariamasis XIX a. antrosios pusės autorius teigia, kad tai esąs Žemės vyras / mėnulio dievybės (vyriškojo prado) pavadinimas, o iš arklių deivės *Ratainyčios* D. Poška, manytina, padaro vyriškosios giminės karo dievą *Raytiniką* (taip pat šalia nurodo *Šaurirarį* (*Szaurirar*)¹¹). Panašių svarstymų, jog dievybės *Chaurirari* ↔ *Ratainicza* turėtų būti siejamos su karu, kariavimu, pateikė ne vienas skirtingų laikotarpių baltų mitologijos ir religijos tyrėjas¹². Matyt, teisybės šiuose samprotavimuose iš dalies yra, tačiau pabrėžtina, jog pirmiausia abu dievai, tiek M. Strijkovskio *Chaurirari*, tiek J. Lasickio *Ratainicza*, turėtų būti suprantami kaip arklių globėjai (gyvulių globėjai)¹³, o skirtumas

¹⁰ Pažymėtina tendencija, jog daugelis XIX a. antrosios pusės mokslininkų *Algio* pareigas taip pat susiaurina iki dievų pasiuntinio. Gali susidaryti įspūdis, jog būtent D. Poška davė tokį toną, t. y. pirmasis pateikė susiaurintas *Algio* funkcijas, o kiti minėtojo laikotarpio tyrėjai jį perėmė. Tačiau tokie svarstymai menkai pagrįsti, mat D. Poškos straipsnis mokslinėje erdvėje pasirodė praėjus ilgam laikui tarpui nuo jo sukūrimo, vadinasi, tokio dievybės *Algio* valdymo sferos kolektyvinio sumenkinimo priežastis negalėjo būti D. Poškos samprotavimai.

¹¹ Atrodo, jog abu D. Poškos pateikti karo dievo vardai taip pat gali būti sietini su Motiejaus Strijkovskio „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronikoje“ („Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi“) (1592) užfiksuotu *Chaurirari* „žirgų dievu“ (33, p. 546).

¹² Vilhelmas Manhartas (35, p. 280); Algirdas Julius Greimas (12, p. 417–418); Gintaras Beresnevičius (6, p. 75).

¹³ Dėl M. Strijkovskio užrašyto teonimo *Chaurirari* siejimo su arkliais abejoja Rolandas Kregždys, anot jo, Vladimiro Toporovo (*Владимир Николаевич Топоров*) samprotavimai, jog minėtąjį dievavardį reikėtų rekonstruoti kaip **Kaur-aris*, t. y. „rusvos spalvos (ugnies simbolikos elementas) arklio dievybė“ (31, p. 174–175) yra atmestini. Pasak R. Kregždžio, labiau tikėtina, kad šis teonimas reflektuoja keliuose XVIII a. Mažosios Lietuvos leksikografų ir kultūros veikėjų darbuose užfiksuotą *nomen proprium* (teonimą) *Kaukarius* „kalną dievas“ (17, p. 50–81).

tarp jų tas, kad M. Strijkovskio *Chaurirari*, regis, globojęs karvedybai tinkamus (stiprius, greitus) arklius, o J. Lasickio minima *Ratainicza* – darbinius (5, p. 191).

Atrodo, kad D. Poška tik poros dievybių (*Medeinos, Ragainos*) funkcijas laikė pakankamai patikimomis ir dėl tos priežasties nematė reikalo jų keisti.

Apibendrinant teigtina, jog D. Poška argumentų, kuriais remdamasis atkuria (plečia / siaurina / nekeičia) aptartųjų dievybių funkcijas, dažniausiai nepateikia¹⁴. D. Poška vietoje argumentų taiko lyginamąjį principą, kurio būdingiausia schema atrodytų taip: (1) egiptiečių X teonimas bei funkcijos → (2) hebrajų, babiloniečių X teonimas bei veiklos sfera → (3) graikų X teonimas, funkcijos → (4) romėnų X teonimas, valdymo sfera → (5) lietuvių bei žemaičių X teonimas, funkcijos. O vienas iš esminių D. Poškos teiginių, leidžiantis taikyti aptartąją lyginamąją schemą, yra tas, jog visų dievų tėvai, pasak jo, buvo graikai bei romėnai, kurie neva suteikė gausybę dievukų heruliams, t. y. baltų protėviams (24, p. 347–349). Iš to, kas pasakyta, išeitų, jog jeigu politeistai egiptiečiai, hebrajai, babiloniečiai, graikai, romėnai turėjo dievą, valdantį karo sferą, vadinasi, tokį dievą turėję ir lietuviai bei žemaičiai. Tokiuose paraleliniuose svarstymuose dalis tiesos gali būti, kadangi jau įrodyta, jog net ir „izoliuotų genčių religijos anaip tol nebuvo primityvios nei apsvaigusios [...] jos turėjo panteonus, hierarchijas, kultus, turtingas mitologijas ir niekuo nenusileido, tarkime, vadinamųjų didžiųjų civilizacijų religijoms“ (žr.: 10; 37, p. XII). Tačiau evoliucionistinis D. Poškos teiginys, jog baltų dievybės atsirado iš vieno šaltinio, nėra pagrįstas, nes ir mažose bei uždaroje žmonių bendruomenėse gali rasti didelis dievybių, ritualų, kultų skaičius, toks procesas vyksta nepriklausomai (niekieno neveikiamas) ir yra aiškinamas bendražmogiškuoju veiksnio¹⁵.

Žiūrint į žymiausių XX–XXI a. mitologų, kurie daugiau ar mažiau atliko D. Poškos pateiktą J. Lasickio mitinės medžiagos analizės vertinimą, matyti, kad D. Poška sekėjų, plėtojusių vieną ar kitą jo suformuluotą J. Lasickio dievavardžio aiškinimą, praktiškai neturėjo. Greičiausiai tai iš dalies nulėmė faktas, kad nagrinėjamas D. Poškos straipsnis, o sykiu ir J. Lasickio mitinių duomenų analizė,

¹⁴ Tiesa, atkurdamas *Užpelenio* funkcijas bei tikėtiną dievybės rezidavimo vietą, istorikas pateikia gana svarių argumentų (24, p. 347).

¹⁵ Kaip žinoma, kultūrinės antropologijos pradininkai Edvardas Burnetas Teiloras (*Edward Burnett Tylor*) (1832–1917) bei Henris Levis Morganas (*Henry Lewis Morgan*) (1818–1881) kultūros raidą laikė evoliucionistine, jų nuomone, visos tautos pereina skirtingus vystymosi etapus, o vystomasi iš vieno centro. Vadinasi, viena kultūra galinti būti pranašesnė už kitą (dėl skirtingų vystymosi ciklų), o kultūrų lyginimo studijos dėl minėtojo nelygiavertiškumo nėra įmanomos. Visai kitaip į žmogaus kultūrinį vystymąsi, o sykiu ir religinį jo aspektą, žvelgė Franzas Boasas (*Franz Boas*) bei jo mokiniai (1858–1942). Anot jų, nėra aukštesnių ar žemesnių kultūros formų ir nors kiekviena kultūra yra savaip unikali, adekvatūs kultūriniai tyrimai gali būti (ir turi būti) vykdomi būtent lyginant skirtingų kultūrų struktūras. Plačiau žr. 13.

pirmąkart buvo išspausdinta tik XX a. antrojoje pusėje (1959), kitaip sakant, į mokslinę aplinką pateko pavėluotai.

Štai Norbertas Vėlius „Lietuvių mitologijos“ I tomo (35) įvadinuose komentaruose apie D. Pošką glaustai aptaria jo atliktą J. Lasickio mitinių duomenų analizę. Pažymima, kad kai kurie D. Poškos samprotavimai yra nepagrįsti ir vertintini neigiamai. Ypač klaidingu, pasak N. Vėliaus, laikytinas *Bežlėjos* teonimo funkcinis aiškinimas bei lyginimas su romėnų deive *Luna* (35, p. 34). Kiti tyrinėtojai – Juozas Jurginis (plačiau žr.: Algis, Aspelenie, Babilos, Bezlea, Gardunithis, Kirnis) (16, p. 70–73, 76, 77, 92), Rimantas Balsys (5, p. 323, 427), Dalia Senvaitytė (29, p. 6) – D. Poškos interpretacijų neanalizuoja. Dažniausiai apsiribojama paminėjimu, jog jis mėgino įminti vienos ar kitos J. Lasickio aprašytos dievybės vardo ar funkcijų mįslę.

Galiausiai konstatuotina, kad D. Poška pats sau nekėlė J. Lasickio šaltinyje pateiktų mitinių duomenų patikimumo klausimo bei jų autentiškumo nenagrinėjo. O tai, jog aptariamasis XIX a. antrosios pusės autorius analizuojamajame darbe paminėjo dešimtį J. Lasickio užrašytų dievybių, leidžia teigti, kad jis pasitikėjo J. Lasickio medžiaga. Taigi D. Poška laikytinas pirmuoju XIX a. antrosios pusės J. Lasickio mitologinių duomenų skleidėju, bet ne tyrėju, matyt, dėl šios priežasties D. Poškos įtaka vėlesnių laikų – XX–XXI a. – mitologų tyrimams laikytina minimalia.

Teodoras Narbutas (*Teodor Narbutt*) (1784–1864) – lenkų tautybės istorikas, lietuvių kultūros tyrinėtojas. 1835 m. Vilniuje pasirodė dėl kompiliavimo ar net falsifikavimo prieštaringai vertinamas jo devyniatomo leidinio „Lietuvių tautos istorija“ (23) I tomas. Janušo Tazbиро (*Janusz Tazbir*) teigimu, T. Narbutas savo veikaluose vadovavosi regioniniu patriotizmu, siekė išaukštinti XIII–XVI a. Lietuvos istoriją (30, p. 590–592), tad nenuostabu, jog siekdamas šių tikslų jis aptar-tojo veikalo I tome panaudojo daug J. Lasickio užfiksuotų baltiškų mitologemų (net šešiasdešimt septynias):

2 lentelė. J. Lasickio užrašytos mitologemos, kurias naudoja T. Narbutas

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
1.	<i>Aitvvaros</i>	<i>Ajtwaros</i>	Už tvoros gyvenantis turtų saugotojas	Priekabiauja prie miegančių moterų, dievas ištvirkautojas (<i>incubus</i>)
2.	<i>Alabathis</i>	<i>Alabatis</i>	Šaukiasi prieš linų šukavimą	= linų <i>Izidė</i> (globoja visa tai, kas padaryta iš linų)

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
3.	<i>Algis</i>	<i>Algis</i>	Aukščiausiųjų dievų pasiuntinys	= <i>Patulas</i> (požemio valdovas)
4.	<i>Apidome</i>	<i>Apidonu</i>	Buveinės pakeitimo dievas	Šaukdavosi gimus nesveikam naminiam gyvuliui
5.	<i>Aspelenie</i>	<i>Usparinia / Susparinie</i>	Kampo deivė	Kampinių kapų, sienų neliečiamumo globėja
6.	<i>Atlaibos</i>	<i>Atlaibos</i>	Funkcijos nežinomos	Vaikelio Jėzaus vienuolyno sklype (Vln.) XIII a. stovėjo <i>Atlaibo</i> šventykla
7.	<i>Ausca</i>	<i>Aussra</i>	Nusileidžiančios / virš horizonto kylančios saulės spindulių deivė	Ryto deivė, kas rytą rožiniais piršteliais atidaro rytų vartus ir uždega saulės fakelą
8.	<i>Austheia</i>	<i>Austheja</i>	Bičių srautų (avilyje) valdytoja (prižiūrėtoja), skatinanti augimą	= la. <i>Uhsinsz</i> (bičių bei avilių globėja)
9.	<i>Auxtheias Vissagistis</i>	<i>Auxstcjās Wissagistis</i>	Visagalis, aukščiausias dievas	= viršaitis (vyr. pagonių dvasininkas)
10.	<i>Babilos</i>	<i>Bublos / Bubilos / Bubulis</i>	Bičių dievas	= <i>Ragutis</i> (midudarių, aludarių, degtindarių, puotautojų dievas)
11.	<i>Bentis</i>	<i>Bentis</i>	Dievas, išviliojantis į kelionę	Keleivių dievaitis, padeda užmegzti draugystę kelyje tarp svetimų
12.	<i>Bezlea</i>	<i>Bezelea</i>	Vakarinė deivė	= graikų <i>Hesperos</i>
13.	<i>Birzulis</i>	<i>Birzulis</i>	Nenurodytos	Nenurodytos (la. k. <i>Biržums</i> – lauko, erdvės pakraštys)
14.	<i>Breksta</i>	<i>Brekszta</i>	Sutemas globojanti dievybė	Tamsumų deivė, sapnais manipuliuojanti žmones
15.	<i>Budintaia</i>	<i>Budintoja</i>	Pažadina miegantį	<i>Brėkštos</i> priešybė (nekenė tamsos, miegalių)
16.	<i>Datanus</i>	<i>Datonus</i>	Gėrybių davėjas / teikėjas	Žemių / visokio turto dievaitis (dalytojas)
17.	<i>Dwargonth</i>	<i>Dwargonth</i>	Žmonių pagalbininkas	Funkcijos neaiškios (vienoje iš la. termių šis žodis reiškias neužaugą)
18.	<i>Derfintos</i>	<i>Derfintos</i>	Taikos davėjas	= <i>Ligyčius</i> (santaros, vienybės kūrėjas)

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
19.	<i>Ezagulis</i>	<i>Ezagulis</i>	Skerstuvių globotojas	Ežiagulis – tai „antkapis, pilkapis, kauburyš“
20.	<i>Ezernim</i>	<i>Ezerinis</i>	Ežerų dievas	= <i>Patrimpas</i>
21.	<i>Gabie</i>	<i>Gabie</i>	Ugnies deivė	= <i>Apolonas / Sutvaras</i> , t. y. žemiška Saulės atmaina. Jos šaukdavosi vyrai, kurstydami ugnį jaujose / kitose vietose, kur grėsdavo gaisras, o moterys meldavo <i>Pelenų / Moterų Gabijos</i>
22.	<i>Gardunithis</i>	<i>Gardunitis</i>	Tik ką atvestų ėriukų sergėtojas	Ėriukų globėjas. Vardas kilęs nuo žmogaus, kurio pareiga prižiūrėti ėriukus
23.	<i>Gondu</i>	<i>Gondu</i>	Merginų garbinama dievybė	Vestuvinių iškilmų deivė, vestuvių karalienė, išleidžianti mergaites už vyrų
24.	<i>Guboi</i>	<i>Guboi</i>	<i>Sarakų</i> šeimos globėjas	Saratovo miesto fetišas
25.	<i>Kaukie</i>	<i>Kaukie</i>	Mirusiųjų dvasios	= <i>Barstukai</i> (naktimis gąsdina žmones)
26.	<i>Kierpiczus</i>	<i>Kierpiczus</i>	Miškuose augančių samanų dievybė	Statybų globėjas, valdė visa tai, kas iš iškasių
27.	<i>Kirnis</i>	<i>Kirnis</i>	Vyšnių dievas	Vyšnių dievas
28.	<i>Klamals</i>	<i>Klamalas</i>	Funkcijos nežinomos	Funkcijos nežinomos
29.	<i>Kremata</i>	<i>Kremara</i>	Paršų, kiaulių dievas	Globoja kuilius, paršavedes, tinkamus sau ir aukai
30.	<i>Krukis</i>	<i>Krugis</i>	Kiaulių dievas	= <i>Vulkanas</i> (kalvių dievas)
31.	<i>Kurwaiczin Eraiczin</i>	<i>Kurwajczyn i Erajczyn</i>	Ėriukų dievas	Sodų, vaisių dievai, gąsdinę į sodą įlindusius vaikus, užpuldavę merginas
32.	<i>Lasdona</i>	<i>Łazdona</i>	Riešutų deivė	Riešutų deivė
33.	<i>Laukpatimo</i>	<i>Łaukpatimas</i>	Jo maldaujama taisantis arti / sėti	Laukų, ariamos žemės viešpats
34.	<i>Ligiczus</i>	<i>Ligiczus</i>	Santarvės saugotojas	= <i>Derintos</i> (sutaiko susipykusius)
35.	<i>Luibegeldos</i>	<i>Łajbegelda</i>	Dievybė, į kurią kreipiasi moterys	Deivė Žinia (platinanti žinias, šlovę, gaudus)

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
36.	<i>Matergabiae</i>	<i>Matergabia</i>	Funkcijos nežinomos	Jos šaukiamasi, kai siekiama gerai iškepti duoną
37.	<i>Miechutele</i>	<i>Miechutele</i>	Dažų dievas, garbinamas tų, kurie miškuose ieško dažų vilnoms dažyti	Globoja augalus, tinkamus amatams, dažymui
38.	<i>Numeias</i>	<i>Numejas</i>	Dievai, globojantys namų sferą	<i>Numėjas</i> ir <i>Peskija</i> – svetingumo dievai
39.	<i>Pecuna tete</i>	<i>Perkunatele</i>	Žaibo ir griausmo motina, saulės globėja	= romėnų <i>Junonai</i>
40.	<i>Percunos</i>	<i>Perkunas</i>	Griausmų ir audrų dievas	<i>Perkūnas</i> – tai aukščiausiasis viešpats
41.	<i>Pesseias</i>	<i>Peskia</i>	Funkcijos nežinomos	<i>Peskia</i> ir <i>Numėjas</i> – svetingumo dievai
42.	<i>Pizio</i>	<i>Pizio</i>	Jaunimo dievas	= <i>Kaunis</i> (sparnuotas nykštukas, meilės nuodais apkerėdavęs jaunuolius, nenorinčius pasiduoti meilės vilionėms)
43.	<i>Polengabia</i>	<i>Polengabia</i>	Liepsnojančio ugniakuro deivė	= <i>Vesta</i> (naminis <i>Praurimės</i> vardas, šaukiamasi ruošiantis apie namų židinį)
44.	<i>Prigirstitis</i>	<i>Prigirditis</i>	Nugirsta pašnibždomis kalbančius	Nutylėjimo deivė (išgirsta pašnibždomis kalbančius)
45.	<i>Priparscis</i>	<i>Priparszas</i>	Dievybė, auginanti žinduklius paršiukus	<i>Kremaros</i> parankinis (globoja tik paršelių veisimą bei auginimą)
46.	<i>Ragaina</i>	<i>Ragana</i>	Miškų deivė	Deivės, globojančios tam tikrus užkerėtus medžius, kuriuos pavojinga liesti
47.	<i>Ratainicza</i>	<i>Ratajniczn</i>	Arklių dievybė	= keltų <i>Epona</i> (globoja jojamuosius arklius)
48.	<i>Rauguzemapati</i>	<i>Ragutena-pati</i>	Meldžiasi prašant dievybės pagalbos	= <i>Ragutis</i> , <i>Ragutienė</i> (aludarystės deivė)
49.	<i>Rekicziovum</i>	<i>Rageziowan</i>	<i>Kęsgailų</i> šeimos dievas	<i>Kęsgailų</i> šeimos fetišas
50.	<i>Salaus</i>	<i>Salaus</i>	Funkcijos nežinomos	= romėnų <i>Salakija</i> (?) (gal susijusi su kažkokiu gydymu)
51.	<i>Sidzium</i>	<i>Sidzia</i>	Kilmingos šeimos (<i>Michelovičių</i>) dievas	<i>Michelovičių</i> šeimos fetišas

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
52.	<i>Silinczus</i>	<i>Syleniczus</i>	Samanų (augančių miškuose) dievybė	Valdė visa, kas iš augalų karalystės
53.	<i>Simonaitem</i>	<i>Simonajte</i>	Kilmingos šeimos (<i>Mikučių</i>) dievas	Mikučių šeimos fetišas (mot. g.)
54.	<i>Siriczus</i>	<i>Siriczus</i>	Funkcijos nežinomos	Neaiški dievybė, gal susijusi su apeigomis ugniai (?)
55.	<i>Smik smik Perleuenu</i>	<i>Slynxnis Perlewenu</i>	Globoja pirmąjį pavasario arimą	Namų, žemdirbio nuosavybės globėjas
56.	<i>Srutis</i>	<i>Strutis</i>	Dažų dievas	T. Narbutas <i>Srutį</i> „rekonstruoja“ į <i>Strutį</i>
57.	<i>Szlotrazis</i>	<i>Szlotrazis</i>	Funkcijos nežinomos	Funkcijos neaiškios
58.	<i>Tawals</i>	<i>Javals</i>	Meistrų dievas	Rašybos klaida, skaitytina kaip <i>Javals</i>
59.	<i>Tiklis</i>	<i>Tiknis</i>	Funkcijos nežinomos	Paslaptingoji dievybė, turėjusi atitinkamas pareigas slaptose apeigose
60.	<i>Tratitas Kirbixtu</i>	<i>Trotias kirbixtu</i>	Pirkelėje žiežirbas išblėsinaš	= <i>Dimstipačiui</i> (atsargaus elgesio su ugnimi dievaitis)
61.	<i>Twerticos</i>	<i>Twertikas</i>	<i>Sarakų</i> šeimos globėjas	Saratovo miesto fetišas
62.	<i>Vblanicza</i>	<i>Kublaniczu</i>	Rūpinasi kiekvienu maldautoju	Namų mantos sergėtojas, gynėjas
63.	<i>Vielona</i>	<i>Wellona</i>	Vėlių dievas	Amžinybės (vilties), pomirtinio gyvenimo deivė
64.	<i>Zemiennik</i>	<i>Ziemenikas</i>	Žeminės dievybės	= prūsų <i>Kurchas</i> (žemės dievas)
65.	<i>Waizganthos</i>	<i>Wajžgantos</i>	Linų bei kanapių dievybė	Linų auginimo dievas
66.	<i>Walgina</i>	<i>Walgina</i>	Kitų [naminių] gyvulių dievas	= romėnų <i>Vicca</i> (naminių gyvulių, jų tuklumo / tinkamumo žmonių maistui požiūriu globėja, nulemdavusi gyvulių pašaro skalsumą, saugodavo maistą nuo sugedimo)

Eil. Nr.	Teonimas		Funkcijos	
	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale	J. Lasickio veikale	T. Narbuto veikale
67.	<i>Warpulis</i>	<i>Warpas / Warpelis</i>	Laikomas tuo [dievu], kuris ore kelia garsą prieš griausmą ir po jo	<i>Varpulis</i> = <i>Varpas</i> (karių žadintojas), o <i>Varpelis</i> (aido, sklindančio ore griaudžiant <i>Perkūnui</i> , dievaitis)

Atlikus minėtojo veikalo I tome esančių J. Lasickio mitinių duomenų sisteminimo darbus regimos bent keturios svarbiausios T. Narbuto tyrimo kryptys:

1. Net keturiasdešimt aštuoni J. Lasickio užrašyti dievavardžiai yra perdirbami, t. y. T. Narbutas, dažniausiai remdamasis jam žinomais bei prieinamais lietuviškais žodynais, J. Lasickio užrašytus dievų vardus sulietuvina (*Ausca* (J. L.) → *Austra* (T. N.), *Austheia* → *Austheja*, *Budintaia* → *Budintoja*, *Perauna tete* → *Perkuntele* ir t. t.). Tiesa, paminėtina ir tai, kad septyniolikos teonimų rašybos ypatybės yra išlaikytos, perteikiamas originalus pagoniškų dievavardžių užrašymas.

2. T. Narbuto atliktas funkcinės rekonstrukcijos įmanoma suskirstyti net į keturias skirtingas grupes:

2.1. Pirmajai bei didžiausiajai grupei priklausytų tos J. Lasickio užfiksuotos hierofanijos, kurių funkcijas T. Narbutas išplečia (keturiasdešimt). Antai *Kremata*, anot J. Lasickio, yra paršų ir kiaulių dievas, o T. Narbutas *Krematą* perskaito kaip *Kremarą* ir laiko vyriška dievybe, kurios funkcija yra globoti kuilius ir paršavedes, tinkamus sau ir aukai. *Kierpiczus*, J. Lasickio žiniomis, buvęs samanų – augančių miškuose – dievybė. Visai kitaip atrodo T. Narbutui, kurio teigimu, minėtoji dievybė yra statybų globėja (kartu su *Šilinyčiu*), anot jo, *Kierpyčius* valdė visa, kas naudojama statybose iš iškasenų ir t. t.;

2.2. Antrąją grupę sudarytų teonimai, kurių funkcijas analizuojamasis XIX a. antrosios pusės autorius pakeičia kardinaliai (t. y. lyginant su originalu – nurodo visiškai naujas funkcijas) (šešiolika). Štai J. Lasickio minimą *Kurwaiczin Eraiczin* – ėriukų dievą T. Narbutas be jokios argumentacijos laiko sodų dievaičiais (sodų ir vaisių sargais), kurie gąsdindavę į sodą įlindusius vaikus ir užpuldavę merginas. *Warpulis* – dievas, kuris ore kelia garsą prieš griausmą ir po jo, yra dualizuojamas į *Varpą* (karių žadintoją) bei *Varpelį* (aido, sklindančio ore griaudžiant *Perkūnui*, dievaitį). T. Narbutas taip pat pažymi, jog minėtasis *Varpas* turėjo žmoną (draugę) – *Budintoją*;

2.3. Vertėtų pažymėti, jog atsirado grupė dievybių (tamsiųjų / mistiškųjų / neaiškiųjų), kurių aptariamasis XIX a. antrosios pusės mokslininkas nesiėmė rekonstruoti, prie šios ketvirtosios grupės taip pat priskirtini dievavardžiai, kurių

funkcijų T. Narbutas nekeitė, kitaip sakant, paliko tokias, kokias mini J. Lasickis (šeši);

2.4. Penktąją grupę sudaro J. Lasickio užfiksuotos dievybės, kurių funkcijas aptariamasis XIX a. antrosios pusės mokslininkas susiaurina (penkios).

3. Kalbant apie esmingiausius T. Narbuto analizės bruožus taip pat konstatuotina, kad jis, kaip ir daugelis romantinio laikotarpio autorių, labai dažnai baltų pagonybę gretina su graikų, egiptiečių, romėnų politeistinėmis tikybos formomis, pvz.: *Perkūnaitėlė* = *Junona*, *Salaus* = *Salakija*.

4. Dažnai pastebimi atvejai, kai T. Narbutas, visiškai nemotyvuodamas savo poelgio, ima ir „rekonstruoja“ vienaip / kitaip J. Lasickio užrašytus dievavardžius (ypač giminę ar skaičių), pvz.: *Pesseias* (vyr. g.) (J. L.) → *Peskia* (mot. g.) (T. N.), *Kurwaiczin Eraiczin* (vns.) → *Kurwajczyn i Erajczyn* (dgs.).

Siekiant patvirtinti arba paneigti tokį T. Narbuto interpretacijų patikimumą, pirmiausia vertėtų dar kartą prisiminti, jog minėtasis autorius yra laikytinas istoriku romantiku. Regis, T. Narbuto istoriniams veikalams bei asmenybei apibūdinti iš dalies tiktų Aivaro Ragauskio pasiūlytas „paraistoriko“ terminas (25, p. 333). Dėl tos priežasties visiškai nestebina faktas, jog atkurdamas J. Lasickio iškraipytus dievybių vardus / funkcijas T. Narbutas labai dažnai naudojosi tik jam vienam žinomais rašytiniais duomenimis, kurių pavadinimų nei autorių dažniausiai nenurodo. Antras, pasak paties analizuojamojo XIX a. antrosios pusės autoriaus, žinių apie lietuvišką panteoną bei dievams vykdomus ritualus šaltinis esąs paprastų liaudies žmonių pasakojimai. Deja, nei žodinių, nei rašytinių T. Narbuto žinių šaltinių tikrumo pagrįsti / paneigti šiandien praktiškai neįmanoma. Dėl tos priežasties daugelis žinomų T. Narbuto „rekonstrukcijų“ šiuo metu laikytinos ne itin patikimomis.

T. Narbuto atlikta J. Lasickio mitinių duomenų analizė sulaukė nemažai skirtingų XX–XXI a. mitologų nevienareikšmiškų vertinimų. Štai žinoma XX a. etnologė Pranė Dundulienė (1910–1991) darbe „Senovės lietuvių mitologija ir religija“ (11) nekritiškai rėmėsi T. Narbuto suformuotomis J. Lasickio dievybių interpretacijomis. Pavyzdžiui, minėtoji autorė perteikia dievo *Ragučio* (*Ragio*) bei neva jo žmonos *Ragutienės* (aludarių, midudarių, degtindarių globėjų) aiškinimus (11, p. 118–119), kuriuos, matyt, T. Narbutas sukūrė remdamasis J. Lasickio užrašytu *Raugužemėpačiu*¹⁶. P. Dundulienė ne tik perima paminėtąsias dievybes, bet ir išplėtoja jų charakteristikas bei bando pagrįsti patikimumą tendencingai naudodamasi archeologine, onomastine medžiaga¹⁷.

¹⁶ Tiesa, visiškai įmanoma, jog T. Narbutas dievą *Ragutį* sukūrė remdamasis ne tik J. Lasickio *Raugužemėpačiu*, bet ir panašią valdymo sferą turinčiu M. Strijkovskio užfiksuotu *Rūgučiu* (33, p. 546).

¹⁷ *Ragutis* gali „pasigirti“ nemenku įvairių laikotarpių tyrėjų dėmesiu. Štai Juzefas Ignacas Kraševskis (*Józef Ignacy Kraszewski*) *Ragutį* (*Ragutienę*) vadina puotų ir

Dvejopos nuomonės dėl T. Narbuto baltų religijos ir mitologijos tyrimų laikėsi ir vienas produktyviausių XX a. mitologų Norbertas Vėlius. Trumpai tariant, N. Vėlius išskyrė tris T. Narbuto atkurtų dievybių grupes, į kurias įėjo ir J. Lasickio užrašyti dievai:

1. Dievai, kuriuos T. Narbutas apibūdino daugiau ar mažiau remdamasis originaliais šaltiniais (*Perkūnas, Datonas, Trotytojas Kibirkščius, Bentis, Strutis, Pryparšis, Gardunytis, Vaižgantas, Polengabija* ir kt.).

2. Dievybės, kurias aiškino iš dalies arba visiškai nutoldamas nuo originalių šaltinių (*Krukis, Raganos, Dugnės* ir kt.).

3. Dievai, kuriuos, manytina, T. Narbutas sukūrė pats (*Ragutis, Ragutienė, Kaunius* = T. Narbuto prilygintas J. Lasickio *Piziui, Pesseias* (J. L.) → *Peskia* (T. N.) ir t. t.).

Nors T. Narbuto pateikta medžiaga laikytina nevienalyte, t. y. joje, neabejotinai, yra tikrų bei išgalvotų dalykų, N. Vėliaus manymu, ji gali praversti kaip pavyzdys, kurį išstudijavus įmanoma pasimokyti, „kaip reikia ir kaip nereikia tirti savo tautos istoriją ir mitologiją“ (35, p. 55).

Štai Gintaras Beresnevičius, XXI a. tyrėjas, 2001 m. išleistame darbe „Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas“ (6) aptariamojo XIX a. antrosios pusės laikotarpio tyrėjo darbą vertina trejopai:

1. Teigiamai, iš dalies arba visiškai pritaria T. Narbuto samprotavimams dėl vieno ar kito J. Lasickio dievavardžio atkūrimo (du atvejai)¹⁸;

2. Neigiamai, t. y. kritikuoja T. Narbuto pasiūlytas J. Lasickio teonimų rekonstrukcijas (penki)¹⁹;

ištvirkimo globėjais, o dievavardžius sieja su lietuvių žodžiu „ragutės“ (35, p. 203). Augusto Šleicherio (*August Schleicher*) manymu, *Ragučio* – aludarių ir gėrovų dievo vardas kildintinas iš lie. žodžių „ragauju“, „paragautojas (taurininkas)“ (35, p. 222). Petras Tarasenska, matyt, bandydamas paneigti anksčiau aptartus neigiamus samprotavimus, teigia, jog *Ragučio* (*Ragutienės*) valdymo sfera yra pramanyta, pasak jo, *Ragutis* (*Ragutienė*) yra ne ištvirkautojų, bet, priešingai, šventų, ramių (laidojimo) vietų, kuriose mūsų bočiai pagerbdavo mirusiuosius užgerdami į jų sveikatą, globėjai (36, p. 243). Pažymėtina įdomi tendencija, jog kai kurie XXI a. tyrėjai, nepaisant akivaizdaus fakto, jog *Ragutis* (*Ragis, Ragutienė*) istoriniuose šaltiniuose, galima sakyti, praktiškai neminimas, išskyrus analizuojamąjį T. Narbuto devyniatomio I tomą, vis tiek yra linkę manyti, jog tokia dievybė yra visiškai tikėtina (6, p. 162; 14, p. 2, 28; 18, p. 21–24). Galimas dalykas, jog pastarųjų tyrėjų teigiamą požiūrį aptariamųjų dievybių atžvilgiu suformavo būtent P. Dundulienė.

¹⁸ Plačiau žr.: *Kerpyčius* (*Kierpiczus*), *Valgina*, *Valginė* (*Walgina*) (6, p. 94–95, 189).

¹⁹ Plačiau žr. šių teonimų rekonstrukcijas: *Atlaibas?* (*Atlaibos*), *Budintoja*, *Dugnai*, *Ėratinis*, *Ėraitis*, *Ėraičių Dievas* (*Eratinnis*, *Kurvaiczin Eraiczin*), *Laibegelda*, *Luibegelda?* (*Luibegeldae*, *Luibegelda*, *Laibegelda*) (6, p. 58, 73, 84, 86, 104).

3. Neutraliai, t. y. tik konstatuoja, jog T. Narbutas pateikė vienokį ar kitokį J. Lasickio užrašyto dievavardžio aiškinimą, tačiau nesiima to aiškinimo vertinti (vienuolika)²⁰.

Gana kritiškai T. Narbuto interpretacijas vertina Rimantas Balsys. Minėtasis autorius, tyrinėdamas T. Narbuto pateiktus J. Lasickio užrašytų dievų aiškinimus, dažniausiai juos vertina neigiamai. Antai aptardamas *Perkūno* teonimo tyrimų istoriją R. Balsys pažymi, kad T. Narbuto pateiktas *Perkūno* aiškinimas vertintinas kaip liaudiška etimologija, kuri šiandien gali būti įdomi tik mokslo istorijos aspektu. Lygiai taip pat vertinamos T. Narbuto pateiktos *Varpulio*, *Pesėjo*, *Brėkštos* rekonstrukcijos (5, p. 40–41, 200, 253). Tačiau neretai R. Balsys, nagrinėdamas vienos ar kitos baltiškos mitologemos tyrinėjimų istoriją, prieina prie išvados, jog rekonstrukcija, kurią pirmasis pasiūlė būtent T. Narbutas, yra labiausiai tikėtina. Plačiau žr.: *Percuna tete*, *Atlaibos*; *Biržulis* (5, p. 41–43, 163–164, 358–359).

Neigiamai apie analizuojamojo autoriaus J. Lasickio dievybių sąrašo analizę atsiliepė XX a. antrosios pusės tyrėjas Juozas Jurginis, pasak kurio, „Teodoras Narbutas savo papildymais stengėsi išsklaidyti bet kokius abejojimus [dėl J. Lasickio pateiktų dievybių galimumo], tačiau tie papildymai lietuvių mitologiją dar labiau supainiojo“²¹.

Antai Vladimiras Toporovas (*Владимир Николаевич Топоров*) 2000 m. išleistame straipsnių rinkinyje „Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai“, kurį sudarė Nikolajus Michailovas (*Николай Михайлов*), regis, perima dar T. Narbuto suformuotą griausmo ir žaibo motinos virsmą į *Perkūno* žmoną (31, p. 107; 109–110).

Pranas Vildžiūnas, studijos „Dingęs šventybės pasaulis: dievai ir šventieji XVI a. Žemaitijoje. Jono Lasickio knygos interpretacija“ (3) bendraautoris, T. Narbuto žemaičių dievybių katalogo analizę vertina nevienareikšmiškai, t. y. teigiamai (trys atvejai)²²; neigiamai (du)²³; neutraliai (du)²⁴.

Apibendrinant teigtina, jog T. Narbutas paminėjo labai daug J. Lasickio užrašytų dievavardžių, tačiau jų kritiškai nevertino, priešingai, dažnu atveju stengėsi

²⁰ Plačiau žr.: *Alabatis / Alabathis*, *Apidomé (Apidome)*, *Babilas*, *Brėkšta (Breksta)*, *Ežiagulis (Ezagulis)*, *Krukis*, *Kriukis (Krukis)*, *Pessias*, *Tavals (?) (Tawals)*, *Trotytojas Kibirškčių (Tratėtas Kirbintu, Tratėtas Kibirksztu)*, *Ublanyčia (Ublanicza)*, *Užpelėnė (Aspelenie)* (6, p. 44, 56, 65, 72, 86, 101, 136, 178, 182, 183, 184).

²¹ J. Jurginis kaip įrodymą tokiai pozicijai pagrįsti pateikia, jo supratimu, visiškai iš piršto laužtą bei jokiais istoriniais-filologiniais faktais nepagrįstą J. Lasickio minimo dievaičio *Vaižganto* šventę, kurią T. Narbutas pamini anksčiau minėtojo istorinio veikalo I tome (16, p. 92).

²² Žr. teonimų *Gondu (Piziaus)*, *Valginos* etimologinius aiškinimus (3, p. 167–169, 184–185).

²³ Žr. *Percuno Tetes*; *Auscos* dievavardžius (3, p. 130–131, 151).

²⁴ Plačiau žr.: *Datojo* bei *Medeinos* rekonstrukcijas (3, p. 158, 190).

specialiai / dirbtinai pagrįsti vienos ar kitos dievybės egzistavimą. Nors T. Narbutas neatliko J. Lasickio užrašytų pagonių hierofanijų tinkamų verifikacijos tyrimų, jis buvo savotiškas *primum movens*, kurio dėka apskritai daugelis istorikų, mitologų ėmėsi baltiškosios mitologijos analizės. XX–XXI a. tyrėjų analizė atskleidė, jog T. Narbutas įžvalgos padarė ir teigiamą, ir neigiamą poveikį šiuolaikinei baltų religijos ir mitologijos rekonstrukcijai.

Išvados

Atlikti lyginamieji J. Lasickio mitologinių duomenų analizių vertinimai parodė, jog abu aptariamieji XIX a. antrosios pusės mokslininkai J. Lasickio užrašytą mitinę medžiagą naudojo, tačiau vertino skirtingai:

1. D. Poška J. Lasickio mitinės medžiagos autentiškumo klausimo iš esmės nesvarstė, o J. Lasickio aprašytus dievus tiesiog naudojo kaip iliustraciją savo straipsniui. Tačiau D. Poška, dažniausiai remdamasis antikinės mitologijos analogijomis bei savo nuojauta, J. Lasickio teonimams ir jų funkcijoms, vaizdžiai tariant, suteikė naujų atspalvių; didžioji dauguma žymesnių XX–XXI a. mokslininkų D. Poškos analizę vertina neutraliai. Galiausiai remiantis padarytu tyrimu teigtina, jog D. Poška laikytinas XIX a. antrosios pusės J. Lasickio medžiagos naudotoju, kuris nevengė J. Lasickio medžiagos perdirbti, tačiau nepateikė „rekonstrukcijas“ pagrindžiančių įrodymų, dėl tos priežasties jo samprotavimai vertintini neigiamai.

2. T. Narbutas J. Lasickio užfiksuotų mitologinių duomenų patikimumo klausimu nesirūpino, tačiau aktyviai juos naudojo bei interpretavo. Viena vertus, lyginamosios analizės rezultatai (žr. 2 lentelę) leidžia pagrįstai teigti, jog T. Narbutas iš dalies siaurino / išplėtė, visiškai pakeitė daugelio, išskyrus tamsiųjų / mistiškųjų / neaiškiųjų, J. Lasickio užrašytų dievų vardus arba jų valdymo sferas. Antra vertus, naudodamas bei interpretuodamas J. Lasickio dievų sąrašą T. Narbutas dažniausiai nepateikia konkrečių faktų, kuriais remdamasis vykdo dievavardžių ar funkcijų „atkūrimą“; dauguma žinomų XX–XXI a. mokslininkų, nagrinėjusių T. Narbutą analizę, ją vertina nevienareikšmiškai:

a) teigiamai – visiškai arba iš dalies perima T. Narbutą suformuluotus J. Lasickio užrašytų dievų vardų / jų valdymo sferų aiškinimus (P. Dundulienė, R. Balsys, G. Beresnevičius, P. Vildžiūnas);

b) neigiamai – kritikuoja T. Narbutą dėl to, kad šis itin dažnai nepateikia faktų, kuriais remdamasis atliko vieną ar kitą rekonstrukciją, be to, minėtasis autorius neretai kaltinamas dėl realios informacijos painiojimo su prasimanyta (R. Balsys, J. Jurginis, G. Beresnevičius);

c) neutraliai – tiesiog konstatuoja vieną ar kitą T. Narbutą interpretaciją (R. Balsys, G. Beresnevičius, P. Vildžiūnas).

Literatūra

1. Ališauskas, Vytautas. *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus. Tekstas ir kontekstai*. Vilnius: Aidai, 2012.
2. Ališauskas, Vytautas. Dievai po Lietuvos dangumi, 1619 metai... (Vienos dëlionės galalëliai). *Naujasis Židinys – Aidai*, 2012.
3. Ališauskas, Vytautas; Vildžiūnas, Pranas. *Dingęs šventybės pasaulis: dievai ir šventieji XVI a. Žemaitijoje. Jono Lasickio knygos interpretacija*. Vilnius: Aidai, 2009.
4. Balys, Jonas. *Raštai*, t. II. Parengë Rita Repšienë. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
5. Balsys, Rimantas. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivës, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klai-pëda: Klaipëdos universiteto leidykla, 2010.
6. Beresnevičius, Gintaras. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. Vilnius: Aidai, 2001.
7. Bumblauskas, Mangirdas. *Žemaitijos christianizacija ir pagonybës veiksnys (XV–XVI a.)*. Vilnius, 2014.
8. Būga, Kazimieras. *Rinktiniai raštai*, t. I. Vilnius, 1958.
9. Csapo, Eric. *Theories of Mythology*. Blackwell, Oxford, 2005.
10. Dumézil, Georges. *Tarpeia: Essais de philologie comparative indo-européenne*. Gallimard, 1947.
11. Dundulienë, Pranë. *Senovës lietuvių mitologija ir religija*. Vilnius: Mokslas, 1990.
12. Greimas, Algirdas Julius. *Tautos atminties beiëskant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius–Čikaga, 1990.
13. Harris, Marvin. *Cultural Anthropology*. New York: Harper Collins College Publisher, 1995.
14. Jacënaitë, Genovaitë; Klimka, Libertas. *Senovës dievai ir mitinës būtybës*. Vilnius: Pedagogų profesinës raidos centras, 2003.
15. Jaskiewicz, Walter Charles. A Study in Lithuanian Mythology: Juan Łasicki's Samogitian Gods. *Studi Baltici*. A cura di Giacomo Devoto, ed. Leo S. Olschki. Accademia Toscana di Scienze e Lettere, 1952.
16. Jurginis, Juozas. *Jonas Lasickis. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*. Vilnius: Vaga, 1969.
17. Kregždys, Rolandas. M. Strykowski veikalo „Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi“ teonimai: Chaurirari. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2010, No. 62–63.
18. Laurinkienë, Nijolë. Kas toji Užgavënių Morë? *Liaudies kultūra*, 2012, Nr. 1.
19. Laurinkienë, Nijolë. Pasaulio kūrimo motyvai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje. *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5.
20. *Lietuvių kalbos žodynas*, t. VIII. Vilnius: Mintis, 1970.
21. *Lietuvių kalbos žodynas*, t. XII. Vilnius: Mokslas, 1981.
22. Michailovas, Nikolajus. Vieno šaltinio lingvistinës-mitologinës reabilitacijos klausimu. Jono Lasickio „De Diis Samagitarum“. *Naujasis židinys – Aidai*, 1997, p. 11–12.
23. Narbutt, Teodor. *Dzieje narodu litewskiego*. Wilno, 1835.
24. Poška, Dionizas. *Raštai. Apie senovës pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijoje*. Vilnius: Valstybinë grožinës literatūros leidykla, 1959.
25. Ragauskas, Aivaras. Ar istorikas Teodoras Narbutas (1784–1864) buvo istorijos šaltinių falsifikuotojas? *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Šiauliai, 2009.
26. Razauskas, Dainius. Dievo vaikaitis: žmogaus vieta lietuvių kosmologijoje. *Tautosakos darbai*, 2011, t. XLII.

27. Razauskas, Dainius. Jau likimas, bet dar ne mirtis. *Tautosakos darbai*, 2012, t. XLIII.
28. Sakas, Vincentas. Vynas ir Lietuva, 2013. *www.sarmatija.lt* [prieiga internetu: <<http://goo.gl/n7Urgf>>, žiūrėta 2014 04 09].
29. Senvaitytė, Dalia. Mitologinės Kirnio interpretacijos. *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 6.
30. Tazbir, Janusz. *Z dziejów fałszerstw historycznych w Polsce w pierwszej połowie XIX wieku*. Przegląd Historyczny, 1966.
31. Toporovas, Vladimiras. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Sud. Nikolajus Michailovas. Vilnius: Aidai, 2000.
32. Vėlius, Norbertas. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
33. Vėlius, Norbertas. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001.
34. Vėlius, Norbertas. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2003.
35. Vėlius, Norbertas. *Lietuvių mitologija*, t. 1. Vilnius: Mintis, 1995.
36. Vėlius, Norbertas. *Lietuvių mitologija*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1997.
37. Vėlius, Norbertas. *Lietuvių mitologija*, t. 3. Vilnius: Mintis, 2004.
38. Zabulytė, Jolanta. Baltiškųjų stulpinių paminklų kilmės ir jų adaptacijos problema krikščioniškųjų šalių tradicijose. *Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos*, t. XIV. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006.

ŽYDRŪNAS VIČINSKAS

**THE VERIFICATION OF JONAS LASICKIS
‘DE DIIS SAMAGITARUM CAETERORUMQUE SARMATARUM
ET FALSORUM CHRISTIANORUM’ IN THE WORKS OF
DIONIZAS POŠKA AND TEODORAS NARBUTAS**

Summary

The article contains verification of authenticity researches of mythological data recorded in Jonas Lasickis (Łasicki, Łasitzki, Łasicius, Łasitius) “De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum” (1615) carried out by Dionizas Poška and Teodoras Narbutas the scientists of second half of the 19th century. It also discusses how does the linguistic and functional reconstruction of Baltic theonyms indicated by Jonas Lasickis and performed by the before mentioned scientists resonates in significant works of mythologists of the 19th–21st centuries. The material of analyses carried out by the scientists of second half of the 19th century who have researched the reliability of mythological data contained by the source of Jonas Lasickis in the 16th century has been systematised using

tables established on comparative basis with the main purpose to review and compare how the scientists of indicated century treated the forms and functions of theonyms recorded by Jonas Lasickis. The research revealed that the analysed scientists of second half of the 19th century was trying to reconstruct the theonyms indicated by Jonas Lasickis, i.e., rebuilding Baltic form / maintaining the original and when examining the functional aspect of the deities the scientists acted in three ways i.e., expanding functions / narrowing / not changing.

Finally, it is concluded that both discussed scientists of the period are considered to be the first users of data recorded by Lasickis, and their interpretations viewed from today's mythology science positions are interesting only in aspect of science history also not considered to be very reliable. It should be noted that after the review of famous scientists of the 19th–21st centuries who evaluated the verifications of Dionizas Poška and Teodoras Narbutas has revealed that the researchers of the said period of the Baltic religion and mythology have been using the analyses conducted by the mentioned authors in their studies, however they have been evaluating them controversially.